

Liefde in Jannum

Het wilde hart van Ijbeltje, deel 2

1.

Wie herinnert zich nog de onwaarschijnlijke geschiedenis van Ijbeltje en Gerben, en hoe het struise meisje uit Jannum de scharrige *wâldpik* van over de Ee vond op een damtoernooi in Reitsum.

Het was niet de schoonheid van de jongen waar Ijbeltje voor gevallen was. Gerben woonde in een plaggenhut aan een elzenwal, de armoe kleefde aan hem als spinrag aan een hanenbalk. Zijn linkeroog was bol en troebel, zijn haar was piekerig als hooi. En zijn vooruitzichten? Die waren ook niet best, zo zou Ijbeltje hebben gedacht als de gedachte in haar opgekomen was. Want wat had ze te verwachten van paling, vlas en cichorei, als zij zelf tussen de piekfijne mollenvellen van haar vader zat?

Nee, het was de durf van Gerben die Ijbeltje had geraakt. En nog veel meer de poëtische taal die kort daarna van zijn lippen was gerold. Ijbeltje was het enige meisje op het damtoernooi geweest en de jongens van het dorp hadden het daar moeilijk mee gehad. Gerben had het voor haar opgenomen, en als dank hadden de Flieterpers hem bijna het licht uit de ogen geslagen. Ijbeltje had de arme vlasbraker meegenomen. En nu lag deze bebloed en met gescheurde kleren te rillen op een paardenkar.

Het was een mistige herfstnacht in 1910, de sterren leken door de nevelen heen uit de lucht te vallen. Dit was het, dacht Gerben. Dit was het dan. Ik ben dood. De kar bonkte en ratelde als een oordeel. Maar toen zag hij tussen zijn met bloed bevuilde wimpers door langzaam het beeld van Ijbeltje op de bok. Hij zag het zwaaien van haar vlecht, naar links en naar rechts op het hoefgetrappel. Hij hoorde de stem waarmee ze de oude knol van Reitsma over de straatweg joeg. Dwingend, maar ook melodieus, als het lied van de sirenen. Hu, vort! Hu! Het was een wonder. Gerben zoog de nacht zijn longen in. Als bij toverslag leek alles veranderd. Mijn schip zal niet te pletter slaan, dacht hij. Dit meisje wordt mijn vrouw. De gedachte nestelde zich als een machtige zekerheid dieper en dieper in zijn hart.

Ijbeltje zou gelachen hebben, als ze zijn gedachten had kunnen verstaan. Gek, dacht ze alleen maar, licht verward. Overmoedige dwaas. Wat heb je je in je hoofd gehaald, om tegenover een groep jongens van de klei te gaan staan? Hu, riep ze. Ho! Ze waren in Murmerwoude aangekomen en hielden stil bij de dorpspomp. In de ijzige nevel steeg de damp van het paard op als een rookgordijn. Ijbeltje had haar hoofddoek nat gemaakt en klom op een wiel om het gezicht van de gewonde Gerben schoon te maken. Ze zag hoe hij haar aankeek. Ze luisterde verwonderd naar zijn stem. Hij zei: 'Voortaan is deze plaats een fluistering. Ik heb de vreugde gevangen in haar vlucht.' Waarom precies zou Ijbeltje nooit weten. Maar terwijl de kerkklok 12 uur sloeg, baanden die woorden zich met de kracht van gloeiende lava via de alledunste zenuwdraden een weg naar haar hart.

2.

Het was elf jaar later. IJbeltje zat op een bankje naast het huis dat zij en Gerben samen hadden gebouwd. Gerben was op pad om mollen te vangen. De kinderen waren op school. Uit het kleine fabriekje aan de rand van de terp klonken zwak de geluiden van het werk. Houten kuipen die tegen elkaar aan sloegen, emmers water die werden uitgestort, stemmen. Ik ben moe, dacht IJbeltje.

Bavius, haar oude vader, leidde de looierij. Hij had Gerben zijn manier geleerd om mollen te vangen zonder pijn en bloedvergieten. Zelf had hij zich bekwaamd in de verwerking van hun bont. Na jaren van experimenteren met eigeel en wilgenschors was hij overgestapt op aluin en geconcentreerde looi-extracten uit Brabant, het hart van de huidenindustrie. En het had gewerkt. De productie ging zo snel, dat de dieren haast niet aan te slepen waren. Gerben had twee hulpen in dienst moeten nemen en de grens van hun werkgebied schoof telkens weer iets verder op. Nog even en ze zouden voorbij Metslawier, Gytjerk en Aldsyl gaan.

Wat is het allemaal snel gegaan, dacht IJbeltje. Ze plukte een stofje van haar schort. En wat was het leven gul geweest. Vijf kinderen, de fabriek, het respect van de mensen uit de dorpen. Nooit had iemand meer één vinger uit durven steken naar de vlasbraker uit Murmerwoude. De familie was in de wijde omtrek gezien, ze hadden hun eigen bankje in de kerk. Tja, dacht IJbeltje. Een dunne wind kwam aangewaaid. Tja, *wis*, ik zou dolgelukkig moeten zijn. Ze keek naar het westen, waar de zon een oranje gloed naar de horizon duwde en de takken van de wilgen wiegden alsof ze diep hadden nagedacht en nu iets zeker wisten. Ze keek naar haar rode handen in haar schoot. Ik zou dolgelukkig moeten zijn, dacht ze weer. Ze zuchtte. Maar ik ben het niet.

De terpen werden afgegraven, het vette product van oud servies en huisvuil waarop ze altijd had geleefd, verdween op tjalken naar de buitengewesten, weg van Jannum. Weg van de terp, dacht ze, waar het leven was. Op de eilanden waren nu huisjes waar mensen vrije dagen vierden. Er waren haventjes met kleine jachten. Bij Hindeloopen was een badpaviljoen waar mensen in kleurige badpakken schaterend van plezier in het water gleden. En ik, dacht IJbeltje, ik zit hier op mijn elzenhouten bankje onder een luifel, zomer en winter, lente en herfst. Als het meezit, dacht ze, zet mijn man over vijf jaar een nieuw meubel voor me in elkaar. En dan... dan kom ik er nooit meer af.

Als hij over vijf jaar tenminste nog leeft, peinsde ze, plotseling nerveus. Hij werkte zo hard, dat hij 's avonds steeds vaker boven zijn bord in slaap viel. Heit, konden de kinderen roepen, wakker worden! Ze konden aan zijn haren en zijn oren trekken, niets hielp, heit was vertrokken. Zou ik hem niet met lieve woorden naar de strozak brengen, dacht IJbeltje, dan zou ik hem daar misschien wel nooit meer zien! Wanneer had ze haar held van weleer voor het laatst zien lachen? Wanneer had hij zijn ganzenveer nog in de inkt gedoopt of haar met zijn vurige handen de liefde betuigd. Zelfs de paling op weg naar brak water kon hem nauwelijks meer boeien.

In het kwartiertje dat volgde, waren de gedachten van IJbeltje ongemerkt afgedwaald. Er was iets nieuws en vrolijks. Camiel. De zwierige koopman uit Amsterdam, die al een paar keer in zijn automobiel de terp op was komen rijden. Met zijn Thin Lizzy van de Ford fabriek was hij hard toeterend voor de kerk tot stilstand gekomen. Bavius had goede zaken met hem gedaan. Hij had het over garantie, bulkvolume, aandelen zelfs.

De laatste keer was hij bij IJbeltje op het bankje komen zitten en had hij met diepzinnige blik over de weilanden uitgekeken. 'Tjongejonge,' had hij na een korte stilte gezegd. 't is me wat.

Zo'n heerlijk kapitaal op zo'n ellendige berg prut.' Toen had hij Ijbeltje in de ogen gekeken. 'En wat doet zo'n lekkere meid als jij hier? Waarom ga je niet met mij mee?'

Ijbeltje had de woorden niet kunnen vinden om hem van repliek te dienen. Ze had alleen maar gebloosd. Tja, dacht ze nu bij zichzelf. Waarom eigenlijk niet. Nou, *ik sil dy sizze*, geparfumeerd poepje uit Amsterdam, dacht ze, plotseling kwaad. Daarom niet. Ik heb mijn kinderen. Mijn man. De fabriek. Mijn beide ouders. Broertjes, zusjes. Is dat genoeg?

Op dat moment hoorde ze de kerkklok van Reitsum. Vier uur, dacht ze geschrokken. De kinderen komen zo. Ik moet mijn groenten nog wassen, de vaat, bestellingen, de nieuwe meisjes, het garen op de klossen..

3.

Diezelfde avond maakte ze ruzie met Gerben. 'Dit kan zo niet langer,' sprak ze hem zacht maar dwingend toe, nadat ze hem met driftige duwtjes naar de strozak had gebracht en hem van zijn hemd en broek bevrijd had. 'Moet je kijken, je kunt je zelf niet eens fatsoenlijk meer wassen.' Ze pakte zijn zware hand op, keek ernaar, gooide hem neer alsof het een doek was. 'Je hebt zwarte nagels. En je stinkt.'

'Laat me,' zei Gerben. 'Laat me met rust, ik ben moe.'

De volgende avond hetzelfde liedje, en de avond erop opnieuw. Ijbeltje had er genoeg van.

'Gerben, jongen,' zei ze. 'Waarom ben ik eigenlijk met jou getrouwd? Je schreef gedichten, je wist ochtendlicht om te toveren tot een waterval van gouden sterren, je hebt me met je zoete woorden het hoofd op hol gebracht. En nu? Alles wat ik van je hoor is: "Geef me de jus, geef me mijn schoenen, laat me met rust."' "

Ze zweeg. 'Hoor je me, Gerben?'

Ijbeltje hoorde het zachte reutelen waarmee ze zonder te willen zoveel meer dan vertrouwd was geraakt. Gerben sliep. De kinderen sliepen. Op de hele terp van Jannum heerste stilte. Alleen de kreet van een enkele scholekster klonk nog door de avond, en het krijsen van een krolse wilde kat die aan de knuppel van de mepper was ontsnapt. Ijbeltje draaide de lamp uit. Alles bleef bij het oude, dacht ze, tot het nieuwe kwam. En tot die tijd moest ze meedoen. Met alles wat hier was. Ze ging zo ver mogelijk bij haar man vandaan, maakte met een draaiende beweging van haar onderrug een kuil, installeerde zich daarin en staaarde in het donker.

Een sombere dofheid was het leven van het gezin Van Wieren binnengeslopen en het was de kinderen niet ontgaan. Vooral de oudste dochter, Maayke, toonde zich gevoelig voor de twijfel en het woordeloze verlangen dat haar moeder in de greep gekregen had. Het meisjes was tien.

'Mem,' zei ze op een dag, 'waarom ga je niet een paar dagen weg. Iets leuks doen? Even van het erf af.'

'Kind,' zei Ijbeltje, 'hoe zou ik dat kunnen?'

'Ik help je wel,' zei Maayke. 'Ik kan wassen, koken, naaien.'

Ijbeltje schudde haar hoofd. 'Ach *famke*.'

Toch was er iets ontstoken. Een lichtje, hoe klein ook, was aangegaan in de uitgeputte fantasie van Ijbeltje. Weggaan. Wat zou haar eigenlijk moeten tegenhouden? Wie stond haar in de weg? Had ze er niet een keer recht op vertier na al die jaren ploeteren? Had ze zelf haar mem niet dag en nacht geholpen? Vanaf haar tiende had ze al achter het *tobke* gestaan? Wat had ze ooit voor zichzelf gehad? Elke dag een uur op het bankje, daar moest ze het mee doen.

Ze streek het haar van haar voorhoofd en keek haar dochter achterna, die op haar klompen was weg gerend. Er was iets gebeurd. Aeueu, had het achter het huis geklonken. Aeueu! Het was de claxon van de T Ford. Midden in haar gepeins was Camiel de terp op komen rijden. IJbeltje kreeg het zo warm, dat ze haar blouse wel van haar lijf had willen scheuren. Alsof hij het zo had uitgekiend!

'Schoonheid!' hoorde ze.

De zakenman uit Amsterdam was zwierig de hoek omgekomen en had zich naast haar op het bankje gevleid alsof hij het zelf uit het hout getoverd had. 'Ik heb iets voor je. Kijk eens.' Met een groot gebaar zette hij een rond blik op de schoot van IJbeltje. 'Weet je wat dit is?'

Ze zei niets.

'Bonbons,' zei Camiel. 'Goedgoed, betekent dat. Dubbel goed. Pralines. Proef maar eens.'

IJbeltje tilde het deksel van het blik en keek naar de grote ronde toeven met draaiingen van chocolade. Ze had van pralines en chocola gehoord, maar wat het was en hoe het smaakte?

Camiel pakte er een. 'Hier,' zei hij, 'doe je mond eens open.'

4.

IJbeltje aarzelde. Iets in haar verzette zich. Deze praatjesmaker. Hij zou zich toch niets gaan verbeelden zeker? Maar ze voelde ze hoe haar nieuwsgierigheid langzaam de overhand nam. De vage onvrede die ze had leren kennen, zou uitgroeien tot een blinde hunkering, dacht ze, als ze niets zou doen. Wat kon er gebeuren? Ze deed haar mond open en voelde hoe Camiel de praline over haar tong naar binnen schoof.

Hè, dacht ze. Wat? Haar ogen waren dicht gegaan. Kon het zijn dat zoiets bestond? Ze wilde bijna huilen. Wat was dit? Was het zoet, zout, waar leek het op? Mijn God, dacht IJbeltje. Een roekeloze, hete bedwelmung was meester over haar geworden. Via de sensatie van haar tong reisde ze naar oorden waarvan ze niet wist dat ze bestonden. Mmmm, klonk het. Mmmm, mmmm. Ze zoog op de bonbon alsof het de pijp kaneel van haar eigen leven was. Lieve help, dacht ze, terwijl de cacaomassa in alle zoetheid door haar keel gleed, lieve lieve....

'Kom,' zei Camiel, 'we gaan een eindje rijden.'

IJbeltje had het blik naast zich neergezet en was van haar bankje opgestaan. Haar ogen waren nog steeds half gesloten. Ze likte haar lippen af, keek tussen haar wimpers door het luchtledige in dat haar eindeloos groot en spannend leek. Als zoiets verrukkelijks als dit bestond, wat moest er dan nog meer in de wereld te vinden zijn?

'Kom maar,' hoorde ze. Iemand pakte haar arm, en voor ze wist wat er gebeurde, reed ze met de man uit de stad de terp af. Langs het hele pad waren loonwerkers bezig de plaggen terpaarde op te stapelen, in het veld stonden mannen tot hun knieën in de klei. De meesten onderbraken hun werk om het tweetal na te kijken. '*Jo komme doch wêrom!*' riep een van hen naar IJbeltje. IJbeltje was er nauwelijks bij. Het leek wel of ze onder hypnose was. Bonbons, dacht ze in haar verwarring. *Ik kom yn elts gefal* bonbons.

Het was pas bij Butefjild dat haar ogen weer open gingen. Ze schudde haar hoofd. Wat ben ik aan het doen? dacht ze verschrikt. 'Ik neem je mee,' had Camiel gezegd. 'Naar de bioscoop. Tuschinsky, een droomtheater. Bewegende beelden met muziek. Pluchen stoelen. En daarna een glas champagne in de foyer.'

Foyer, dacht ze. *Wat sil dat wêze?* Nog altijd proefde ze op haar lippen het alfa en omega van de nieuwe tijd. Hoe gul was haar leven werkelijk geweest? Naast de liefde de mollen, mollen, en nog

meer mollen. Snijden, spannen, schrapen, pekelen, looien. Klittende haren, vragende monden, dikke stapels bont. En naalden die braken, stijve schouders, een man die geen boe of bah meer zei.

Camiel keek opzij om de blik van IJbeltje op te vangen. Hij leek zich te ontspannen. 'Ik neem je mee,' zei hij nog een keer, 'voor een paar dagen. Gewoon een paar daagjes, dan breng ik je terug.' 'Is goed,' zei IJbeltje, 'maar hou even stil, wil je? Ik geloof dat ik iets hoor.'

Camiel bracht de wagen tot stilstand.

'Even de motor uit,' zei IJbeltje. Ze stak haar vinger in de lucht. 'Hoor je het?'

Wis, dacht IJbeltje. Het was onmiskenbaar. De tijd was weer gekomen, eind september. De tijd van majesteitelijke herkauwers die met hun machtig gebrul om de gunsten van de vrouwtjes vochten. Hun bronst verdreef elke angst als ze hun geweien in die van de ander dreven, ze waren in staat zich dood te vechten.

Zij en Gerben hadden er altijd zo graag naar geluisterd. Niet één kreet uit de oertijd die het voortbestaan van de soort garandeerde, had hen ooit onberoerd gelaten. Dat het nu uitgerekend op het Butenfjild was waar ze het hoorde! Precies daar waar haar stoere vader ooit in een val gelopen was en waar Gerben hem had bevrijd. Zo was het gekomen. Dat was de zegen voor hun huwelijk geweest. Gerben, de redder. Gerben, haar poëet. Waar waren ze elkaar kwijt geraakt? Het moest ergens zijn, waar ze elkaar ook weer terug zouden moeten kunnen vinden.

IJbeltje wreef haar ogen uit. In de verte zag ze hem. Gerben. Hij kroop uit een talud omhoog met zijn schep en hij luisterde. Ze herkende hem onmiddellijk. Zijn lange benen, de alerte houding. En wonderlijk, ze was niet eens verbaasd. Het moest zo zijn. De man uit de stad had haar alleen maar naar hem toe gebracht. Nu kwam Gerben naar de auto toegelopen, met zijn trage lange stap, zijn hoofd schuin. IJbeltje voelde het bonken van haar hart. Ze keek naar hem. Haar ogen werden nat. Dat is mijn man, dacht ze.

Ongemerkt had haar hand de hand van Camiel vastgepakt. 'Camiel,' zei ze, terwijl ze naar Gerben bleef kijken. 'Je bent een beste man. Je bonbons zijn heerlijk. Maar *it ken net*. Dat snap je toch? En je snapt toch ook waarom?' Ze stak haar vinger weer omhoog. 'Luister maar.' Ze hoorden beiden het burlen. 'Dat is de taal,' zei IJbeltje, '*fan myn hert*.'

Gerben was al bij de auto. Hij had alles begrepen. Hij had zijn schep en mollenzak op de grond gelegd. 'Ik ben een sukkel geweest, IJbeltje,' zei hij. 'Ik was verblind, heb de vreugde en fluistering voorbij laten gaan, heb...'

'Stil maar,' zei IJbeltje. Ze stapte over het portier heen, in de armen van haar man. In de verte klonk het laatste burlen. De strijd was beslecht.

Geschreven door Yvonne van Osch, in november 2021

Noot van de schrijfster: in Friesland zijn wel reeën, en sinds 2022 ook weer wolven, maar herten zul je er waarschijnlijk niet zo vaak zien. Waarom het hert dan opgevoerd in dit verhaal? Het was een grap. Het thema van de verhalenavond 2021, waarvoor het verhaal oorspronkelijk geschreven was, was De taal fan myn hert. Helaas ging het evenement evenals in 2020 vanwege corona niet door. Het thema veranderde in 2022 in De ommekear, wat voor IJbeltje ook nog net paste.